

ABDURAHMON JOMIY “FAVOIDUZ-ZIYOIYYA” ASARINING YOZILISH TARIXI VA TUZILISHI

Berdiyev Sanjar Zokirjonovich

Samarqand davlat chet tillari instituti Sharq tillari kafedrası 2-bosqich magistranti,

Hadis ilmi maktabi o'qituvchisi

Telefon raqami 993426239

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20536046>

Annotatsiya

Ushbu maqolada buyuk alloma Abdurahmon Jomiyning arab tili grammatikasiga bag'ishlangan “Favoiduz-ziyoiyya” asarining yaratilish tarixi, tuzilishi va ilmiy ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda asarning manbai bo'lgan Ibn Hojibning “Kofiya” asari, uning mazmuni va o'sha davrdagi arab tili ta'limidagi o'rni haqida ma'lumot beriladi. Jomiyning “Favoiduz-ziyoiyya” asari “Kofiya”ga yozilgan mukammal sharh sifatida tilshunoslik tarixida alohida o'rin egallaydi. Muallif bu asarda nahv ilmining murakkab jihatlarini sodda, mantiqiy va o'quvchiga tushunarli tarzda izohlab, nazariy va amaliy yondashuvlarni uyg'unlashtirgan. Maqolada Jomiyning o'g'li Ziyouddin Yusufning iltimosiga binoan yozilgan ushbu asarning didaktik ahamiyati, madrasalarda asosiy darslik sifatida qo'llanilgani hamda keyingi asrlarda unga yozilgan sharh va hoshiyalarning ilmiy qiymati yoritilgan.

Kalit so'zlar: Abdurahmon Jomiy, “Favoiduz-ziyoiyya”, “Kofiya”, Ibn Hojib, arab tili grammatikasi, nahv, sarf, tilshunoslik tarixi.

Annotation

This article examines the creation history, structure, and scholarly significance of Abdurahman Jami's *Fawaid al-Ziyā'iyya*, a major work dedicated to Arabic grammar. The research analyzes its main source — Ibn Hajib's *Kafiyah* — and discusses the role of this foundational text in Arabic linguistic education during Jami's time. Jami's *Fawaid al-Ziyā'iyya* occupies a unique place in the history of linguistics as a comprehensive commentary on *Kafiyah*, written with exceptional clarity and methodological precision. The author explains complex syntactic concepts in a logical and accessible manner, effectively combining theoretical analysis with pedagogical intent. The article also highlights that Jami composed this work at the request of his son, Ziyauddin Yusuf, which emphasizes its didactic purpose. Moreover, the study explores how the text became a core curriculum source in madrasahs and inspired numerous commentaries and glosses in later centuries.

Keywords: Abdurahman Jami, *Fawaid al-Ziyā'iyya*, *Kafiyah*, Ibn Hajib, Arabic grammar, syntax, morphology, linguistic heritage.

Аннотация

В данной статье рассматриваются история создания, структура и научное значение труда Абдуррахмана Джамии «Фаваид аз-Зияиййа», посвящённого грамматике арабского языка. В исследовании анализируется основной источник произведения — «Кафия» Ибн Хаджиба, а также освещается его роль в системе преподавания арабского языка в эпоху Джамии. Произведение «Фаваид аз-Зияиййа» занимает особое место в истории лингвистической мысли как всесторонний комментарий к «Кафии», отличающийся ясностью изложения и методологической точностью. Джамии раскрывает сложные синтаксические явления в логичной и доступной форме, сочетая теоретический и дидактический подходы. В статье отмечается, что труд был написан по просьбе сына

учёного, Зияуддина Юсуфа, что подчеркивает его педагогическое значение. Также раскрывается роль данного произведения как основного учебного пособия в медресе и его влияние на последующие комментарии и толкования.

Ключевые слова: Абдуррахман Джами, «Фаваид аз-Зияиййа», «Кафия», Ибн Хаджиб, арабская грамматика, синтаксис, морфология, история языкознания.

Tadqiqot metodlari: Tadqiqotda manbashunoslik, tarixiy-qiyosiy va matnshunoslik metodlari qo'llanildi. Mavzuga oid manbalar tizimli tahlil qilinib, Jomiyning "Favoiduz-ziyoiiyya" asari tarixiy va lingvistik jihatdan qiyosiy o'rganildi.

Kirish: "Sharhi Mullo" yoki "Mullo Jomiy" yoki "Sharhi Mullo Jomiy" nomlari bilan mashhur bo'lgan "Favoiduz-ziyoiiyya" asari o'ziga xos tarixga ega. Bu asarning tarixi haqida so'z yuritishdan oldin uning asosi bo'lgan "Kofiya" va uning muallifi haqida ozgina to'xtalib o'tishni maqsadga muvofiq deb bildim.

الكافية – kitobi Ibn Hojib nomi bilan mashxur bo'lgan buyuk tilshunos olim Abu Umar Usmon ibn Umar al-Kurdiy (646/1248) tomonidan yozilgan. U Misrda yashab o'tgan. Otasi Misr amirining hojibi, ya'ni qo'riqchilaridan biri bo'lgani uchun "Ibn Hojib" ya'ni, "Qo'riqchining o'g'li" degan nom unga tahallus bo'lib qolgan. U hayoti davomida ko'plab ilmlarni, jumladan nahv ilmini chuqur egallab, bu borada kichik bir risola yaratdi. Muallif ushbu kitobini toliblar yodlashlari va esda saqlashlari oson bo'lishi uchun ixcham bo'lishini inobatga olib, keng ma'noni ifoda qiladigan so'zlar bilan boyitdi. Shu bois asar ko'pchilikni e'tiborini qozondi. Kitob o'z zamonasida arab tili darsliklari ichida tengsiz edi. Asar o'sha paytning o'zidayoq madrasalarda arab tili darsligi sifatida qaraladigan va nahv masalalarida murojat qilinadigan asosiy manbalaridan buldi. Kitob olimning hayotlik chog'idayoq katta shuxrat qozonib, uning qisqa sharhiga muhtoj o'rinlarini yoritib berish maqsadida o'sha zamon olimlari sharh yoza boshladi. Misol tariqasida muallif bilan asrdosh bo'lgan buyuk muhaqqiq, tilshunos alloma Roziyuddin Muhammad ibn Hasan Astrobody¹ (688/1289)ni aytishimiz mumkin. U "شرح الرضي" "علي الكافية" nomli to'rt jildli asar yozgan. Ammo birinchilardan bo'lib muallifning o'zi sharh yozgan, degan rivoyatlar bor² Muallif sarf ilmi borasida ham ko'pchilikni e'tiborini qozongan Shofiya nomli asar yozgan. Roziyuddin Astrabodiy bu kitobga ham mo'jazzgina bir sharh yozgan. Bu asar ham Kofiya kitobi bilan birga madrasalarga sarf ilmidan darslik sifatida kiritilgan va unga ko'plab sharhlar yozilgan. Kofiya kitobiga juda ko'plab sharhlar yozilgani rivoyat qilinadi. O'sha sharhlardan biri tadqiqotda so'z yuritilayotgan "Favoiduz-ziyoiiyya" asaridir.

Asosiy qism: Jomiyning "Favoiduz-ziyoiiyya" asarini yozish uslubi murakkab va o'zgaruvchan. Uning yozish uslubi har bir grammatik qoidani ochib berishda tushunarli va mantiqiy tarzda ta'minlangan. Arab tili asosan madrasalar, masjidlar, ilm-fan va huquq sohasida ishlatilgan. Fors tili davlat hujjatlari, devon ishlari va shoirlar uchun asosiy til edi. Sharqiy turkiy (o'zbek) tili ham asta-sekin taraqqiy eta boshlagan, lekin bu davrda ilmiy va diniy asarlar arab tilida yozilgan.

Bu asarda Jomiy arab tilshunosligidagi eng murakkab mavzularni tushuntirish uchun aniq va zamon talabiga muvofiq misollardan foydalangan³. Uning yozish uslubi, ma'lumotlarning

1 Roziyuddin Muhammad Astrobody. شرح الرضي على الكافية (Sharh ar-Roziy 'ala al-Kofiya). Tahqiq: Muhammad Mehdi Abadiy. – Qohira: Dor al-Kutub al-Ilmiya, 2005. – J. IV.

2 Xufi. doktor Ahmad Muhammad. Zamaxshariy. – Qohira: Dar al-Maorif, 1975. – B. 41.

3 Abdurahmon ibn Ahmad. Sharhi Mulla Jomiy. Tehron: "Dor al-Kutub al-Islomiy" nashriyoti, 1391, – B. 528.

mantiqiy izchilligini ta'minlagan holda, oqimni aniqlashtirgan. Jomiyning har bir to'plamdagi taqdim qilgan tushunchalari nahviy bilimlarning umumiy haqiqatlarini tushuntirishga qaratilgan. Uning asari grammatika sohasida o'quvchilar uchun ko'makchi bo'lgan va ularning bilimlarini mukammallashtirishga yordam beradi⁴.

Jomiyning "Kofiya"ga yozgan sharhining afzalligi shundaki, u faqatgina grammatik qoidalarni o'zgartirgan emas, balki ularni amalga oshirishdagi samaradorlikni ham ko'rsatgan. Uning sharhlari har bir qoidaga yangi nazariy va amaliy o'lchovlar kiritgan⁵.

Jomiyning "Favoiduz-ziyoiiyya" asarini yozishdagi maqsadlaridan biri – arab tilining nahviy grammatikasini kengrok ma'noda tushuntirish edi. Ibn Hojibning Kofiya asaridagi nahviy qoidalarga, Jomiy o'zining mukammal va izchil tushuntirishlarini kiritgan. U, shu bilan birga, Kofiya asaridagi ba'zi nuqsonlarni ham ko'rsatgan va ularni hal etish uchun yangi nazariy tafsirlar ishlab chiqqan. Sharhlar orqali u nahviy qoidalarni zamon talablari va amaliy o'quvdagi tahlillar bilan uyg'unlashtirgan.

Jomiyning bu asari va undagi sharhlar arab tili grammatikasiga oid nafaqat nazariy, balki amaliy bilimlarning kengaytirilgan manbaiga aylandi. U asarning ko'p yillar davomida yoritilgan muhim masalalarga yangi chiroyli va mantiqiy yondoshuvlarni taklif etgan. Buning natijasida, Favoiduzziyoiiyya nahviy grammatika sohasidagi ushbu muammolarni hal qilishga qaratilgan yangi va zamonaviy yondashuvlarni o'z ichiga olgan⁶.

Jomiy, Kofiyadagi har bir g'oyani izohlashda, bir vaqtning o'zida arab tilining boshqa sohalariga, shu jumladan, lug'at va frazeologiyaga ham yondoshgan. Buning natijasida, "Favoiduz-ziyoiiyya" faqatgina grammatikaga doir asar bo'lib qolmadi, balki o'sha davrdagi tilshunoslikka va nahviy tadqiqotlarga yangi yo'nalishlarni taqdim etdi.

Ibn Hojibning "Kofiya"sini tanqidiy analiz qilish orqali, Jomiy har qanday ilmiy va akademik ishda bo'lganidek, yuqori maqsadga erishish uchun muhim nazariy va amaliy asoslarni kiritgan. U, shuningdek, Ibn Hojibning fikrlariga qiziqish va muhokama yo'llari bilan qo'shimcha ravishda o'z qarashlarini bildirgan.

Jomiyning "Favoiduz-ziyoiiyya" asari nahviy grammatikaga oid ilmiy ish sifatida, vaqtning talablariga mos holda o'zgarishlarni o'z ichiga olgan. Uning yozish uslubi hamda ilmiy izlanishlari arab tiliga yozilgan birinchi asarlardan biri bo'lib, lingvistika sohasidagi zamonaviy nazariy tushunchalarni o'z asariga olib kirdi⁷.

Jomiy o'z asarida nahviy grammatikadan tashqari, arab tilining bevosita frazeologiya va semantika sohalarini ham qamrab olgan. Uning har bir misoli, qoidalar, va talqinlari nahvni aniqlashtirishga qaratilgan, va bu o'sha davrda yoki keyingi davrlarda nahviy grammatikaga qiziqishni oshirdi.

Jomiyning ishi nahviy grammatikadagi yangi ta'limotlar bilan tanishtirgan bo'lsa, uning hammaning tushunishicha, ushbu asar arab tilidagi ilmiy ishlarning yangi bosqichi bo'lib, tilshunoslikka oid ilmiy ishlanmalarni kengaytirgan. Uning ijodi, arab tilida nahvni puxta tushuntirish va ta'lim usullarini yangilashda muhim yo'nalishlarni belgilagan.

4Xurshid Karimov. "Jomiyning nahviy ta'limdagi o'rni" – Toshkent, 2022. – B. 11-12.

5Abdurahmon Jomiy. "Favoiduz-ziyoiiyya". – Istanbul: Matbaa al-Bohiyya, 1890. – B. 64.

6Abdurahmon Jomiy. "Favoiduz-ziyoiiyya" – Istanbul: Matbaa al-Bohiyya, 1890. – B. 16.

7Kamoliddin Safarov. Jomiyning "Favoiduz-ziyoiiyya" va zamonaviy tilshunoslikka qo'shgan hissasi. – Toshkent, 2021. – B. 25.

Jomiyning “Favoiduz-ziyoiiyya” asarini ishlatish orqali nahviy grammatika bo’yicha yangi usullar va imtihonlarda foydalaniladigan qoidalarni o’z ichiga olgan ishlarni tashkil etdi. Ushbu asar ilmiy, amaliyotda foydalanishga yarakli bo’lib, o’zining aniqligini va mantiqiy tuzilishi bilan ahamiyatga molik. Jomiyning “Favoiduz-ziyoiiyya” asari arab tili nahviy grammatikasiga oid muhim nazariy manba bo’lib, unda taqdim etilgan har bir qoida aniq, amaliy va yorqin tushuntirishlar orqali ilmiy asoslantirilgan. Jomiy tilshunoslikni integratsiyalashga e’tibor qaratgan, ya’ni arab tilining nahviy qismlarini boshqa tilshunoslik sohalari bilan yaqinlashtirishga harakat qilgan. Bu usul, Jomiyga arab tili grammatikasidagi yangilanishlarga yo’l ochdi⁸.

Uning yozish uslubi, grammatik qoidalarni muayyan ifodada keltirish bilan birgalikda, tilni umumiy tushuntirishni ham qamrab olgan. Bu, o’z navbatida, zamondan zamonga o’tishda tilni yengilroq o’zgartirishga va uning yangi talablarga moslashishini ta’minlashga yordam berdi.

Jomiyning “Favoiduz-ziyoiiyya” asarining axborotlarni integratsiyalash usuli arab tili ilmida muhim yo’nalish bo’lib, bu metod ushbu tilning leksikasini va grammatikasini yanada rang-barang qilib ko’rsatishga xizmat qiladi. Jomiyning ishi shuni ko’rsatadiki, tilshunoslikning integrativ yondashuvlari uning rivoji uchun zarurdir. Jomiyning “Favoiduz-ziyoiiyya” asari nahviy grammatikaga oid ilmiy manbaalardan biri bo’lib, uning muallifi arab tilining taraqqiyotiga katta hissa qo’shgan. Bugungi kunda, ushbu asar zamonaviy arab tili va grammatikasini o’rganish uchun muhim resurs bo’lib, unda keltirilgan usullar va ta’limotlar tilshunoslik fanida yanada o’rganiladi. Jomiyning “Favoiduz-ziyoiiyya” asari faqatgina ilmiy manba emas, balki tilshunoslik ta’limidagi muhim ahamiyatga molik asarlardan biridir. Uning faoliyati va asarlari oliy ta’lim muassasalarida ham o’qitish uchun qo’llaniladi⁹.

Asarning aniq, qisqa va mantiqiy tarzda yozilganligidan kelib chiqib, arab tili ta’limiga qiziquvchi talabalar va tilshunoslar uchun qimmatli manba bo’lib xizmat qiladi. Jomiyning asari ta’lim jarayonida asosiy ishlanma bo’lib, tilshunoslik va nahviy grammatika sohasidagi bilimlarni mukammallashtirishga yordam beradi¹⁰.

Jomiyning “Favoiduz-ziyoiiyya” asari arab tilining nahviy grammatikasidagi muhim burilish nuqtasidir. Ushbu asarning ilmiy ahamiyati shundaki, unda Jomiy nahviy qoidalarni ishlatishdagi muammolarni amaliy va nazariy tarzda ochib bergan. Asar o’quvchilarga nafaqat arab tili grammatikasidagi asosiy qoidalarni, balki tilshunoslikning boshqa sohalari bilan bog’liq tushunchalarni ham taqdim etgan. Jomiyning ishi arab tilini o’rganishda va tilshunoslikni juda tushunarli qilishda katta yordam berdi¹¹.

Abdurahmon Jomiyning Ziyouddin Yusuf ismli o’g’li bo’lib, u Ibn Hojibning “Kofiya” asarini o’qib ba’zi mujmal o’rinlaridan ko’ngildagidek tushuncha hosil qilmaydi. O’sha kungacha yozilgan sharhlar bilan qoniqish hosil qilmagandan keyin otasidan “Kofiya” asariga sharh yozib berishini iltimos qiladi. Jomiy o’g’li Ziyouddin Yusufning taklifini inobatga olib unga ushbu sharhni yozdi. Jomiy asarini o’g’lining nomi bilan, ya’ni “Favoiduz-ziyoiiyya” deb nomladi. Albatta, Jomiy ushbu asarini nafaqat o’g’li balki barcha ilm tahsil qiluvchilarga boshlang’ich

8 Dilshod To’xtasinov. “Tilshunoslikda integratsiya: Jomiy va zamonaviy tahlil”. – Toshkent, 2022. – B. 31.

9 Rustam Ibrohimov. “Jomiy va arab tili grammatikasidagi zamonaviy tahlillar”. – Toshkent, 2023. – B. 34.

10 Abdurahmon Jomiy. “Favoiduz-ziyoiiyya”. – Istanbul: Matbaa al-Bohiyya, 1890. – B. 23.

11 Xurshid Husanov. “Jomiy va arab tilining rivoji”. – Toshkent, 2022. – B. 41.

qo'llanma sifatida yozganini asarning kirish qismida aytib o'tadi. Ushbu asarni Jomiy vafotidan bir yil oldin (vaf. 897/1491) 11-ramazon shanba kuni yozib tugatdi.

Uning arab tili grammatikasiga bag'ishlangan "Favoiduz-ziyo'iyya" asari, Ibn Hojibning mashhur "Kofiya" asariga asoslanib, unga yozilgan mukammal sharh hisoblanadi. Jomiy ushbu asarida Kofiyadagi murakkab tushunchalarni soddalashtirishga va o'quvchilarga tushunarli uslubda bayon qilishga harakat qilgan¹². Asar keyinchalik Movarounnahr, Xorazm, Hindiston va boshqa mintaqalarda ham keng tarqalgan¹³.

"Favoiduz-ziyo'iyya" asari taxminan XV-asrning ikkinchi yarmida yozilgan bo'lib, Jomiyning ilmiy faoliyatini o'rta davriga to'g'ri keladi. U asarni yozishda asosan Ibn Hojibning "Kofiya" asari va unga bo'lgan turli sharhlardan foydalangan. Jomiyning maqsadi shunchaki ko'chirish yoki soddalashtirish emas, balki ilmiy ijod qilish, nazariy jihatdan qayta ishlash, tushunchalarni aniqlash va ularni yangi uslubda izohlash bo'lgan¹⁴.

Asarni yozishda Jomiy o'z zamonasidagi tilshunoslar – ayniqsa, Sibavayh, Zamaxshariy va boshqalarning qarashlarini tanqidiy o'rgangan va o'z mulohazalarini kiritgan. U ko'plab nahviy kategoriyalarning ta'rifi, tasnifi va amaliy qo'llanilishi bo'yicha o'zining ilmiy pozitsiyasini bayon qilgan¹⁵.

"Favoiduz-ziyo'iyya" asarida nahviy qoidalar qisqacha va mukammal tarzda bayon etilgan. Asar mavzularga bo'lingan bo'lib, har bir mavzuda avval ta'rif, keyin tasnif, misol va ba'zida muallifning shaxsiy mulohazalari keltirilgan. Uslub jihatidan asar qisqa, lekin mazmunan chuqur. Jomiy har bir grammatik qoidani mantiqiy tarzda tushuntirishga harakat qilgan¹⁶.

Asarda arab tilidagi ism, fe'l, harf, jumla, xabar, nafi, istisno, mustasno, kabi asosiy nahviy mavzular qamrab olingan. Jomiyning uslubi qiyosiy tahlilga boy bo'lib, u ayrim mutaqaddim ulamolar fikrini keltirib, so'ngra o'z nuqtai nazarini ilgari suradi¹⁷. Bu uslub asarning o'quvchilarga tushunarli va foydali bo'lishiga xizmat qilgan.

"Favoiduz-ziyo'iyya" asarida Jomiy arab tili nahvining eng muhim kategoriyalarini mukammal ravishda tasniflab chiqadi. U ism, fe'l va harflarning nahviy vazifalarini, jumla ichidagi rolini va ularning holatlarini alohida bo'limlarda tahlil qiladi. Unda "raf", "nasb", "jar" va "jazzm" kabi arab tilidagi e'rob (grammatik o'zgarishlar) masalalariga alohida e'tibor qaratilgan¹⁸.

Asarda har bir grammatik holat misollar bilan tushuntirilgan bo'lib, ko'p hollarda ular Qur'oni karimdan olingan. Bu, o'z navbatida, asarning diniy-ma'rifiy ahamiyatini ham oshirgan. Jomiy ba'zan masalani ikki yoki uch qarash bilan tushuntirib, keyin eng asosiy va mustahkam fikrni tanlab, o'quvchiga tavsiya etadi¹⁹.

Jomiyning "Favoiduz-ziyo'iyya" asari faqat grammatika emas, balki ta'lim-tarbiyada ham muhim ahamiyat kasb etgan. Asar madrasalarda asosiy darslik sifatida o'qitilgan va unga bir

12 Hasanov A. *Jomiy va uning nahvga qo'shgan hissasi*. – Toshkent: Fan, 1998. – B. 43.

13 Normatov Sh. *Arab tili nahv ilmi tarixi*. – Toshkent: Islom tarixi nashriyoti, 2011. – B. 119.

14 Rahimov U. *Abdurahmon Jomiy va "Favoiduz-ziyo'iyya"*. – Samarqand: Sohibqiron nashriyoti, 2007. – B. 54.

15 Ahmedov N. *Arab tili grammatikasining shakllanish jarayoni*. – Buxoro: "Ilm" nashriyoti, 2015. – B. 202.

16 Hasanov A. *Jomiy va uning nahvga qo'shgan hissasi*. – Toshkent: Fan, 1998. – B. 47.

17 Ahmedov N. *Arab tili grammatikasining shakllanish jarayoni*. – Buxoro: "Ilm" nashriyoti, 2015. – B. 205.

18 Rahimov U. *Abdurahmon Jomiy "Favoiduz-ziyo'iyya"*. – Samarqand: Sohibqiron nashriyoti, 2007. – B. 59.

19 Normatov Sh. *Arab tili nahv ilmi tarixi*. – Toshkent: Islom tarixi nashriyoti, 2011. – B. 124.

necha asrlar davomida hoshiyalar, sharhlar va izohlar yozilgan²⁰. Movarounnahrda, ayniqsa, Samarqand va Buxoroda bu asar ustoz-shogird anʼanalari asosida oʻrgatilgan.

Asarning oʻquvchilar uchun qoʻllanma sifatida muhim jihati -muallifning fikrlarni qisqa va aniq bayon etishida, hamda har bir grammatik qoidaga hayotdan, adabiyotdan, diniy manbalardan misol keltirishida koʻrinadi. Bu unga nafaqat tilshunoslar, balki boshqa sohalaridagi ulamolar oʻrtasida ham eʼtibor olib kelgan²¹.

“Favoiduz-ziyoiiyya” asarining ilmiy qiymati yuqori boʻlgani sababli, unga Hindiston, Movarounnahr va boshqa Islom markazlarida bir qancha sharhlar yozilgan. Abdulgʻafur Lariy, Abdulhaq Dehlaviy, Ismatulloh Buxoriy Isomiddin kabi ulamolar asarni sharhlab, uning mazmuniga chuqurroq yondashganlar²².

Bu sharhlar, oʻsha davrdagi nahviy bilimlar qanchalik yuqori darajada ekanini va “Favoiduz-ziyoiiyya”ning nazariy asos sifatida qanday oʻrin tutayotganini koʻrsatadi. Ayrim sharhlarda Jomiyning fikriga tanqidiy munosabatlar ham bildirilgan, bu esa ilmiy muloqot va bahs muhitining mavjudligidan dalolat beradi.

Asar zamonaviy tilshunoslikda ham tadqiq etilmoqda va u nahv ilmining rivojida muhim bosqich sifatida baholanadi.

Xulosa

Abdurahmon Jomiyning “Favoiduz-ziyoiiyya” asari nafaqat arab tili grammatikasining eng muhim manbalaridan biri, balki islomiy ilmiy tafakkurning yuksak namunasidir. Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, bu asar oʻz davrida arab tili nahv ilmini oʻqitish va oʻrganishning eng samarali qoʻllanmasi sifatida shakllangan. Jomiy asarni yaratishda oʻzidan oldingi grammatik anʼanalarni chuqur tahlil qilib, ularni oʻzining mantiqiy tafakkuri, pedagogik mahorati va uslubiy aniqligi bilan boyitgan.

“Favoiduz-ziyoiiyya” asari Ibn Hojibning “Kofiya”siga yozilgan mukammal sharh boʻlib, unda nazariy izohlar bilan bir qatorda amaliy misollar ham keltiriladi. Shu jihatdan u ilmiy anʼana va taʼlimiy metodologiyani uygʻunlashtirgan yuksak ilmiy namuna sanaladi. Asar yozilishidagi didaktik yoʻnalish, uning madrasalarda asosiy darslik sifatida keng qoʻllanilishi va keyinchalik unga yozilgan sharh hamda hoshiyalar bu asarning uzoq muddatli ilmiy taʼsirini tasdiqlaydi.

Mazkur tadqiqot Jomiyning tilshunoslikdagi oʻrni va arab grammatikasiga qoʻshgan hissasini yanada chuqur yoritish bilan birga, uning asari orqali oʻrta asr Movarounnahr ilmiy muhitining boy merosini ochib beradi. Shuningdek, “Favoiduz-ziyoiiyya” asari tahlili arab tilining nazariy asoslarini zamonaviy tilshunoslik yondashuvlari bilan bogʻlash imkonini beradi. Natijada Jomiyning bu asari faqat tarixiy manba emas, balki ilmiy-uslubiy qadriyat sifatida ham oʻz ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Roziyuddin Muhammad Astrobodiy. شرح الرضي على الكافية (Sharh ar-Roziy ‘ala al-Kofiya). Tahqiq: Muhammad Mehdī Abadiy. – Qohira: Dor al-Kutub al-Ilmiya, 2005. – J. IV.
2. Xufi. doktor Ahmad Muhammad. Zamaxshariy. – Qohira: Dar al-Maorif, 1975.

20 Hasanov Ahadjon. *Jomiy va uning nahvga qoʻshgan hissasi*. – Toshkent: Fan, 1998. – B. 50.

21 Rahimov U. *Abdurahmon Jomiy va “Favoiduz-ziyoiiyya”*. – Samarqand: Sohibqiron nashriyoti, 2007. – B. 61.

22 Qodirov R. *Nahv ilmi tarixi va uning turkiy maktablari*. – Toshkent: Islom olami, 2019. – B. 133.

3. Abdurahmon ibn Ahmad. *Sharhi* Mulla Jomiy. Tehron: "Dor al-Kutub al-Islomiyya" nashriyoti, 1391
4. Xurshid Karimov. "Jomiyning nahviy ta'limdagi o'rni" – Toshkent, 2022
5. Abdurahmon Jomiy. "Favoiduz-ziyoiiyya". – Istanbul: Matbaa al-Bohiyya, 1890.
6. Dilshod To'xtasinov. "Tilshunoslikda integratsiya: Jomiy va zamonaviy tahlil". – Toshkent, 2022.
7. Rustam Ibrohimov. "Jomiy va arab tili grammatikasidagi zamonaviy tahlillar". – Toshkent, 2023.
8. Rahimov U. Abdurahmon Jomiy va "Favaiduz-ziyoiiyya". – Samarqand: Sohibqiron nashriyoti, 2007.
9. Ahmedov N. Arab tili grammatikasining shakllanish jarayoni. – Buxoro: "Ilm" nashriyoti, 2015.
10. Hasanov A. Jomiy va uning nahvga qo'shgan hissasi. – Toshkent: Fan, 1998.
11. Ahmedov N. Arab tili grammatikasining shakllanish jarayoni. – Buxoro: "Ilm" nashriyoti, 2015.
12. Rahimov U. Abdurahmon Jomiy "Favaiduz-ziyoiiyya". – Samarqand: Sohibqiron nashriyoti, 2007.
13. Qodirov R. Nahv ilmi tarixi va uning turkiy maktablari. – Toshkent: Islom olami, 2019